

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

מלכים א' פרקים ג' - ד'

משנכונה הממלכה בידו נפנה שלמה לעסוק בביסוסה הפנימי. ראש לכל, מבקש שלמה מה' בחלום בגבעון את חכמת המשפט, שכן 'מלך במשפט יעמיד ארץ'. מבחנה הראשון של חכמתו מזדמן מיד בסמוך, במשפט שלמה, והוא עומד בו בהצלחה. אולם חכמתו מתפשטת גם לתחומים נוספים, כחכמת המנהל והממשל התקין, כפי שעולה מרשימת השרים והניצבים בפרק ד. בפרקים הבאים יתוארו היבטים נוספים של חכמת שלמה.

"ויקראו בספר בתורת האלהים" < בקיאות

פרק ג'

פרקנו נחלק לשלושה חלקים עיקריים - א-ג: הקדמה; ד-טו: חלום שלמה בגבעון; טז-כח: משפט שלמה.

עיינו בפסוק א. האם נישואי שלמה עם בת פרעה מתוארים כמעשה חיובי או שלילי? לקבלת תמונה מלאה ראו את פסוק ג, והשוו לתיאור המקביל באחרית ימי שלמה (יא,א). מי מושא האהבה בכל מקום, ומה ניתן ללמוד מכאן על ההבדל בין ראשית ימיו לאחריתם? השוו בין דברי רש"י לדברי רד"ק על הפסוק:

רש"י: "ויתחתן שלמה - וכל זמן שהיה שמעי רבו קיים לא נתחתן בו מכאן אמרו לעולם ידור אדם במקום רבו".

רד"ק: "ויאהב שלמה את ה' - עבדו מאהבה, לומר אף על פי שלקח בת פרעה לא סר בעבורה מה' עד לעת זקנתו שהרבה נשים נכריות, ובת פרעה והאחרות הטו את לבבו מאהבת ה' ובאמת נראה שהשיב אותה לדת ישראל... כי לא ראינו בכתוב שחטא שלמה על שלקח בת פרעה אלא על שהרבה נשים ודבק בהם באהבה עד שהסירו את לבבו והניח נשיו הנכריות לעבוד אלהים אחרים והנה בשנה הרביעית למלכו לקח בת פרעה והכתוב מעיד ויאהב שלמה את ה' וגו' רק בבמות הוא מזבח ומקטיר ולא אמר רק שלקח בת פרעה ועד עת זקנתו לא הטו את לבבו ואז זכר בת פרעה לגנאי עם האחרות לפי שהסירו את לבבו".

א) עיינו בפסוק ד. מה תפקיד העולות שהעלה שלמה? השוו זאת לתיאור ההקרבה בפסוק טו. מה ההבדל בין אופיים של שני האירועים?

ב) השוו את העלאת העולות כאן להעלאת העולות על ידי נח ביציאתו מהתיבה (בראשית ח, כ-כב) ולזביחת זבחים של יעקב בירידתו למצרים (בראשית מו, א-ד). מה המכנה המשותף בין שלוש הסיטואציות הללו, מה מטרת הקרבנות ומה היתה התוצאה? (השוו גם להעלאת העולות של בלק במדבר כג, א-ג).

רלב"ג: "רק בבמות הוא מזבח ומקטיר - להגיע אליו הנבואה, כי יש בהעלאת העולות רושם בהגעת הנבואה כמו שנתבאר בפרשת בלעם וכבר נתננו הסבה בזה במה שבארנו מדברי התורה בפרשת נח ולזה זכר שהעלה שלמה אלף עולות בבמה אשר בגבעון ושם נראה לו ה' יתברך בחלום הלילה".

3 החלום בגבעון:

א) מדוע ביקש שלמה דווקא 'לב חכם ונבון', וכיצד הדבר קשור לחשש שהעלה בפני ה'? חשבו-מדוע זכה עקב בקשה זו גם במשאלות האחרות?

ב) השוו בין איזכור משאלת אריכות הימים בפסוק יא לאיזכורה בפסוק יג. מה נוסף בפסוק יג ומדוע?

4 משפט שלמה:

א) פרשנים ראשונים ואחרונים התחבטו בשאלה מי מבין שתי הנשים השקרנית ומי דוברת אמת. התוכלו להביא ראיות לאחד מן הצדדים?

ב) דברי שלמה בפסוקים כד-כה נחלקים לשניים. תחילה ציווה לקחת לו חרב, אולם לא אמר לשם מה. רק לאחר הבאת החרב לפניו, ממשיך שלמה וגוזר את הדין. חשבו - מה תכלית השהיה זו?

ג) מדוע הובא סיפור יוצא דופן זה בראשית מלכות שלמה ומה הוא מלמד על אופיו ומלכותו? שימו לב לתוצאת המשפט (כח), ותנו דעתכם לדמיון לחזונו המופלא של ישעיהו הנביא על נצר אחר מבית דוד (יא, א-ג)

פרק ד'

5 חלקו הראשון של הפרק כולל את רשימת השרים של שלמה. רשימה דומה של שרי דוד מופיעה בשמ"ב כ. מבעד לרשימות אלה נקרע צוהר מרתק להבנת השינוי שהתחולל במעמד הממלכה מימי דוד לימי שלמה. השוו בין שתי הרשימות ועמדו על ההבדלים השונים. התייחסו בעיקר לשינויי הסדר של התפקידים השונים, המשקפים סדרי עדיפויות שונים, ולתפקידים שנוספו במלכות שלמה. מה מלמדים שינויים אלה על אופי המלוכה בשתי התקופות?

מלכות דוד (שמ"ב כ, כג-כו)	מלכות שלמה (מל"א ד, ב-ו)
וַיֹּאבֵב אֶל כָּל הַצָּבָא וַיִּשְׁאָל וּבִנְיָה בֶן הַיְוֹדָע עַל הַכְרִי הַכְּרָתִי וְעַל הַפְּלִתִי: וְאַדְרָם עַל הַמָּס וַיְהוֹשֶׁפֶט בֶּן אַחִילֹוד הַמְזֻכָּר: וּשְׁנָא סֹפֵר וְצָדוֹק וְאַבְיָתָר כֹּהֲנִים: וְגַם עֵינָא הַיְאָרִי הָיָה כֹהֵן לַדָּוִד:	וְאַלֵּה הַשָּׂרִים אֲשֶׁר לוֹ עֲזַרְיָהוּ בֶן צְדוֹק הַכֹּהֵן: אֶלְיָחָרָף וְאַחִיָּה בְנֵי שִׁישָׁא סֹפְרִים יְהוֹשֶׁפֶט בֶּן אַחִילֹוד הַמְזֻכָּר: וּבִנְיָהוּ בֶן הַיְוֹדָע עַל הַצָּבָא וְצָדוֹק וְאַבְיָתָר כֹּהֲנִים: וְעֲזַרְיָהוּ בֶן נָתָן עַל הַנְּצִבִים וְזָבוּד בֶּן נָתָן כֹּהֵן רֹעֵה הַמֶּלֶךְ: וְאַחִישָׁר עַל הַבָּיִת וְאַדְנִיָּם בֶּן עֶבְדָּא עַל הַמָּס:

עיינו בפסוק יט. מה תפקידו של 'נציב אחד אשר בארץ'? ראו את דברי הגמרא סנהדרין יב, א: "רב יהודה ורב נחמן, חד אמר ממונה על כולם, וחד אמר כנגד חודש העיבור".

פירוש נוסף הוצע בידי יהודה קיל בפירוש 'דעת מקרא':
 "אפשר ש'יהודה' הבא כאן בראש הפסוק הסמוך משמש למעלה ולמטה, ושעורם של הכתובים הוא: ונציב אחד אשר בארץ (יהודה), יהודה וישראל רבים כחול וגו'".

"וַיְבִינּוּ בַּמֶּלֶךְ רָא" < הרחבה

הפרשנים לאורך הדורות ביקשו למצוא בסיפור שתי הנשים עצמו הכרעה בשאלה מי האישה השקרנית ומי דוברת האמת. מרבית הפרשנים בימי הביניים דגלו בכך שהתובעת היא דוברת האמת מסיבות שונות. הפרשן הראשון שהציע בפירוש שהנתבעת היא דוברת האמת היה המלבי"ם. אולם יתכן שבכך קדם לו פרשן אחר, הלא הוא רבי אברהם אבן עזרא. את עמדתו זאת לא מצאנו בצורה מפורשת, שכן לא הגיע לידינו פירוש שלו לספר מלכים, אלא ברמז בלבד. בנוסף להיותו פרשן מחונן איש לשון מובהק ופילוסוף, היה אבן עזרא גם פייטן גדול. אחד מפיוטיו המוכרים המושרים עד היום בקהילות ישראל השונות הוא הפיוט 'צמאה נפשי', ששמו מופיע באקרוסטיכון שלו. פיוט זה נכתב במקורו כ'רשות' לתפילת 'נשמת כל חי', אולם צורף לזמירות ליל השבת בהשפעתו של החת"ם סופר, שהיה רגיל לאומרו לפני הקידוש. הפיוט מורכב מארבעה עשר בתים החותמים כולם בקטע מפסוק המסיים במילה 'חי'. בבית האחד עשר בחר ראב"ע לשלב פסוק מתוך סיפורנו:

שִׁפְחָה נֹאֲמָת
 וּבְנֵי הַחַי

רָאָה לַגְּבֵרֶת אֲמָת
 לֹא כִּי בְּנֵי הַמֵּת

הבית מרמז ליחסים שבין עם ישראל המשולל לגברת אמת' לבין הנצרות, המשולה כאן לשפחה הטוענת שבנה הוא החי. בכך רמז האבן עזרא לטענותיה של הנצרות על כך שהיא היורשת האמיתית של עם ישראל, שאיבד את זכותו ובחירתו. לשם הוכחת טענתה הצביעה הנצרות על מצבו השפל של עם ישראל בגלותו אל מול הצלחתה המזהירה, המוכיחה שהיא הגברת' ובה בחר ה'.

והנה, בבואו לשים בפי השפחה את טענת השקר בחר ראב"ע לצטט את טענת התובעת, המשיבה לנתבעת 'לא כי בנך המת ובני החי'. מכאן עולה שראב"ע סבור שהתובעת היא השקרנית ואילו הנתבעת היא דוברת האמת.

פרשנות זו הניצבת ברקע הפיוט מחדדת את האירוניה הטראגית הטמונה בו: כשם שהאישה השקרנית היא זו שמעזה פניה ותובעת בפומבי את בנה של חברתה, כך הנצרות המשולה ל'שפחה' מחציפה פניה ותובעת לרשת את גבירתה. וכשם שבסיפורנו רק שלמה, בחכמת האלהים שבקרבו, ידע לחשוף את האמת, כך מבקש ראב"ע מה' (המכונה ע"י חז"ל בפירושים לשיר השירים 'שלמה - המלך שהשלום שלו'), שישפוט ביניהם ויגלה קבל עולם מי היא אומתו האמיתית.